

Kuva 6: Helsingin työväenopiston opiskelijoita englannin kursilla vuonna 1949.
Kuvaaja Hugo Sundström, 1949, Helsingin kaupunginmuseo.

Tilityksiä

Suomalaisen ja ruotsalaisen sivistystyön historiaa käsittelevä väitöskirjani *Sharing the Treasure of Knowledge. Nineteenth-Century Nordic Adult Education Initiatives and Their Outcomes*¹ tarkastettiin keväällä 2022 Tampereen yliopistossa. Tutkimukseni valottaa, miksi aikuiskasvatuksesta tuli ajankohtaista modernisoituvissa kaupunkiyhteiskunnissa ja millainen oli uusien instituutioiden merkitys paikallisyhteisöissä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella.

Aikuisopiskelu ei ollut pelkästään väitöskirjan teema vaan luonnehti myös tutkimuksen tekijää: aloitinhan tohtoriopinnot yli nelikymppisenä, kun olin jo ehtinyt olla hyvän tovin työelämässä. Kaikki väitöskirjan tekijät ovat toki aikuisia enkä ollut poikkeuksellinen siinäkään mielessä, että yliopistollisiin jatko-opintoihin päädytään usein työelämän kautta, jatkuvan tai elinikäisen oppimisen idean mallikkaana toteuttajana. Omasta väitöskirjanteostani oli kuitenkin vähällä tulla myös elinkautista tutkimusprosessin venyessä, katkeillessa ja mutkitellessa paljolti sellaisten elämää varjostavien asioiden takia, joiden kohtaaminen on todennäköisempää iän karttuessa kuin nuorempana aikuisena.

Törmäsin ensimmäisen kerran termiin aikuiskoulutus (tai -kasvatus) historianopiskelijana 1980-luvun lopulla. Tuolloin termiä ei vielä nähnyt

yhtä usein päivälehdissä ja yhteiskunnallisessa keskustelussa kuin muutamaa vuotta myöhemmin, jolloin se nostettiin yhdeksi laman vaikutusten lievittäjäksi ja työttömyyden ratkaisukeinoksi. Ensikohtaamiseni aikuis-koulutuksen kanssa johtui siitä, että työskentelin tutkimusapulaisena kaupunkihistoriallisessa projektissa, jossa selvitettiin virkamiesten ja asiantuntijoiden ulkomailta hakemaa tietoa ja oppia. Keräsin arkistosta materiaalia Helsingin kaupungin 1900-luvun vaihteen eri toimialoista, ja tuolloin perusteilla ollut työväenopisto oli yksi niistä. Sain myös kirjoittaa laajan artikkelin, joka oli samalla toinen pro gradu -työni.²

Aikuiskoulutuksesta en päässyt eroon maisteriksi valmistumisen jälkeenkään. Laman myötä alan julkista rahoitusta lisättiin, mistä seurasi toiminnan nopea laajentuminen ja uusien työntekijöiden rekrytoiminen. Päädyin yliopistollisen aikuiskoulutuksen suunnittelu- ja koordinoititehtäviin, pääasiassa avoimen yliopisto-opetuksen pariin. Mahdollisuus osallistua uuden, muotoutumassa olevan organisaation toiminnan kehittämiseen oli opettavainen ja innostava kokemus.

Ajatus paluusta historian tutkimuksen pariin oli kuitenkin aina silloin tällöin mielessä, ja kun sopiva tilaisuus ilmaantui, aikuiskoulutuksen käytäntöjen tuntemus ja aikaisempi kosketukseni alan historiaan ratkaisivat aiheen valinnan. Näin liityin siihen työelämän kautta väitöskirjantekoon ponnistavien humanistien, yhteiskunta- ja kasvatustieteilijöiden joukkoon, jotka valitsevat aiheekseen jonkin ammattiinsa ja vielä usein sen historiaan liittyvän teeman.

Osittain työn ohjaajan, jo opiskeluaikaista tutkimusprojektia johtaneen professori Marjatta Hietalan vaikutuksesta, osittain uuden instituution kehittämistyöhön liittyneiden kokemusteni pohjalta päädyin tutkimaan aikuiskoulutuksen muotoutumista sosiaalisen innovaation näkökulmasta. Ohjaajan ja aikaisemman tutkimukseni vaikutusta oli myös se, että kaupungeista tuli väitöskirjan tarkastelutaso ja vertailusta tutkimusote. Tutkimus keskittyi Tampereeseen ja Göteborgiin, erikokoisiin ja hieman erilaisiin mutta omilla maissaan merkittäviin keskuksiin. Näiden kaupunkien nykyisyyteenkin hel-

² Ahonen, Kirsi 1992, ”Sivistystä ja kasvatusta työväestölle. Ulkomaiset mallit ja niiden soveltaminen”, teoksessa *Tietoa, taitoa, asiantuntemusta. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917*, 3: *Henkistä kasvua, teknistä taitoa*, Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, Helsingin kaupungin tietokeskus, 7–91.

¹ <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/137961>

sinkiläinen väitöskirjantekijä tutustui arkistotöitä tehdessä, Tampereeseen varsin perusteellisesti myös jatko-opintojen suorituspaikkana.

Ei varmaankaan ole harvinaista, että kunnianhimoinen aloitteleva väitöskirjan tekijä haukkaa niin suuren palan, että aihetta täytyy tutkimuksen edetessä rajata tarkemmin. Hylkäsin vähitellen ensimmäisiin tutkimussuunnitelmiin sisältyneen useiden eri aikuiskoulutusmuotojen kehityksen vertailun kahdessa kaupungissa, ja sen sijaan syvennyin työväenopistoihin ja akateemisiin yleisöluentoihin. Vertailua ei usein tee työlääksi pelkästään aineiston määrä vaan myös erilaisten kontekstien hahmottaminen. Työmäärän kohtuullistamisen lisäksi syynä rajaamiseen oli lähdetilanne. Varhaisesta aikuisten ammatillisesta koulutuksesta on lähteitä paljon vähemmän ja pirstaleisemmin kuin vapaan sivistystyön toiminnoista. Lisäksi esimerkiksi aikuiskoulutuksen laajuutta kuvaavat suomalaiset ja ruotsalaiset tilastot eivät aina ole keskenään vertailukelpoisia.

Työn edetessä kasvoi myös tarve ymmärtää syvällisemmin, mistä sivistystyössä oli kysymys: mikä oli sen muotoutumisen yhteiskunnallinen konteksti, millaisin keinoin asetettuja päämääriä tavoiteltiin sekä minkälaisia konkreettisia vaikutuksia toiminnalla oli siihen osallistuneille. Näin avautui esimerkiksi työväenopiston synnyn kytkeytyminen Göteborgissa kamppailuun uskonnonvapaudesta ja Tampereella puolestaan suomalaisen puolueen poliittisiin pyrkimyksiin. Tampereen kohdalla pystyin myös osoittamaan työväenopistossa opiskelun ja kunnalliseen päätöksentekoon osallistumisen yhteyden sekä valaisemaan opiston tuottamia tiedollisia ja sosiaalisia resursseja. Vaikka ammatillinen aikuiskoulutus karsiutuikin pois väitöskirjasta, ehdin kirjoittaa tästä vähän tutkitusta aiheesta artikkeleita ja pystyin väitöskirjassakin hyödyntämään keräämiäni aineistoja vertailukohtana vapaaseen sivistystyöhön Tampereen tapauksessa.³

³ Ahonen, Kirsi 2009, "Education as innovation: The emergence of vocational adult education in Finland", teoksessa Barry J. Hake & Françoise F. Laot (toim.), *The Social Question and Adult Education/La question sociale et l'éducation des adultes*, Frankfurt am Main: Peter Lang, 79–106; Ahonen, Kirsi 2012, "Ammatillinen aikuiskoulutus", teoksessa Pauli Kettunen and Hannu Simola (toim.), *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*, Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 249–260.

Aikuiskasvatuksen tai -koulutuksen tutkiminen ei ole historioitsijoiden keskuudessa ollut suosittua eivätkä kasvatustieteilijäkään ole alan varhaisvaiheisiin usein tarttuneet. Siksi aihepiiriä tuntevien keskustelukumppanien määrä Suomessa oli pieni ja väitöskirjan tekeminen siinä mielessä varsin yksinäistä puuhaa. Onneksi toinen ohjaajani dosentti Mervi Kaarninen kuului tuohon harvalukaiseen substanssiosaajien joukkoon. Myös alkuvaiheen mahdollisuus tehdä väitöskirjaani osana tiivistä tutkimusryhmää oli antoisaa, vaikka enemmistön aiheet eivät koulutukseen liittyneetkään.

Aikuiskasvatuksen historian tutkijoita löysin kuitenkin lisää jo väitöskirjatyön alkuvaiheessa eurooppalaisen aikuiskasvatuksen tutkimusseuran ESREAn historiaverkostosta⁴. Sen seminaarit lisäsivät myös ymmärrystä aikuiskasvatuksen moninaisuudesta ja kulttuurisidonnaisuudesta. Verkoston myötä englanniksi kommunikoinnista tuli luontevaa ja päätin jo melko varhaisessa vaiheessa, että siitä tulisi väitöskirjan kieli. Suomeksi kirjoittamista en pitänyt hyvänä vaihtoehtona myöskään tutkimuksen Ruotsia koskevan osuuden takia.

Kun väitöskirjan teko pitkittyi ja välillä keskeytyi, myös työmäärä kasvoi. Jokainen paluu tutkimusentekoon katkoksen jälkeen tarkoitti asioiden mieleen palauttamista, mikä vaati vanhojen tekstien läpikäymistä ja lähdeaineiston uudelleen hahmottamista. Myös monografian edellyttämä tutkimuksen eri osien lankojen yhteen solmiminen oli työlästä, kun olin kirjoittanut tekstiä pitkän ajan kuluessa.

Väitöskirjan valmistumisen jälkeen olo oli hämmentynyt ja vähän epäuskoinen: sain sen sittenkin tehtyä. Jos nyt en aivan voittanutkaan työn valmistumisessa toista ikuisuusprojektia, väitöskirjani kanssa samoihin aikoihin alkanutta Olkiluoto kolmosen rakentamista, pääsin ainakin suunnilleen tasoihin sen kanssa. Riemua ja vapauden huumaa varjosti kuitenkin maailmanpoliittinen tilanne. Päivää ennen kuin annoin paino- ja verkkojulkaisuluvan väitöskirjalle, Venäjä oli hyökännyt Ukrainaan.

⁴ esrea.org/networks/history-of-adult-education-and-training-in-europe/